

УДК 796.011.3:373.1(477) „1950-1960”

Бугрій С. В.Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка**МАТЕРІАЛЬНО-СПОРТИВНА БАЗА ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ УКРАЇНИ
У 50-х – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 60-х рр. ХХ ст.**

У статті проаналізовано стан матеріально-спортивної бази загальноосвітніх шкіл України у 50-х – першій половині 60-х рр. ХХ ст. З’ясовані її складові та охарактеризовано рівень їх розвитку у встановлений період, розкрито основні заходи щодо поліпшення матеріально-спортивної бази та визначені фактори, що заважали забезпечити школи належними умовами для розвитку фізичного виховання.

Ключові слова: матеріально-спортивна база, загальноосвітня школа, спортивні зали, спортивні майданчики, спортивне обладнання та інвентар.

Бугрій С. В. Материально-спортивная база общеобразовательных школ Украины в 50-х – первой половине 60-х гг. ХХ ст. В статье проанализировано состояние материально-спортивной базы общеобразовательных школ Украины в 50-х – первой половине

60-х гг. ХХ ст. Выяснены ее составляющие и охарактеризован уровень их развития в установленный период, раскрыты основные меры по улучшению материально-спортивной базы и определены факторы, которые мешали создать в школах надлежащие условия для развития физического воспитания.

Ключевые слова: материально спортивная база, общеобразовательная школа, спортивные залы, спортивные площадки, спортивное оборудование и инвентарь.

Bugriy, S. Materially-sporting base of general schools of Ukraine in 50 - to the first half 60th XX item. In the article the state is analysed to materially-sporting bases of general schools of Ukraine in 50 - to the first half 60th XX item. Its constituents are found out and the level of their development is described in a set period, basic measures are exposed on an improvement to materially-sporting bases and factors which mixed to create in schools the proper terms for development of physical education are certain.

Key words: materially sporting base, general school, sporting halls, sporting grounds, sporting equipment and inventory.

Однією з важливих умов розвитку фізичного виховання школярів завжди залишалася матеріально-спортивна база навчальних закладів. Завдяки їй здійснюється процес ефективного засвоєння рухової діяльності та створюються належні можливості для повноцінного тренування учнів і продуктивної праці учителів. Утримання в належному стані, розширення та зміцнення матеріально-спортивної бази навчальних закладів – першочергова умова нормального функціонування системи фізичного виховання, зростання її освітньої та соціальної ролі. Важливим з цієї точки зору є звернення до досвіду 50 – 60-х рр. ХХ ст., оскільки саме в цей період проводилося чимало заходів щодо зміцнення матеріально-спортивної бази загальноосвітніх шкіл. Їх аналіз допоможе системно розглянути перспективи створення найбільш оптимальних умов для фізичного виховання підростаючого покоління у сучасній українській школі.

У вітчизняній педагогічній науці, теорії і практиці фізичного виховання учнів загальноосвітніх шкіл значну увагу приділяли Е. Вільчковський, М. Зубалій, М. Козленко, О. Леонов, В. Новосельський, С. Цвек. В останні роки були проведені важливі історико-педагогічні дослідження розвитку фізичного виховання, здійснені М. Круком, О. Півнем, Б. Трофим’яком, А. Цьосем, Е. Черновою, Б. Шияном та ін.

Аналіз цих праць дозволяє констатувати, що цілісна картина розвитку матеріально-спортивної бази фізичного виховання школярів є остаточно не розробленою. Зокрема, за межами наукового дослідження залишався період 50 – 60-х рр. ХХ ст. Отже, актуальність вищезазваної проблеми, недостатнє її опрацювання в історико-педагогічній науці, важливість досвіду забезпечення матеріально-спортивних умов для подальшого розвитку фізичного виховання й зумовили вибір теми цієї публікації.

Мета статті – проаналізувати стан матеріально-спортивної бази загальноосвітніх шкіл України у визначений період.

У досліджуваній період матеріально-спортивну базу українських шкіл становили спортивні споруди (приміщення та відкриті майданчики), а також спортивне обладнання та інвентар. Протягом 1949-1964 рр. головним завданням було відновлення, а у багатьох школах йшлося взагалі про створення матеріально-спортивної бази як невідмінної умови засвоєння учнями умінь і навичок в основних видах спорту. Особливо гостро це питання стало після переходу у 1949 р. до 7-річної обов’язкової загальної освіти, оскільки суттєво збільшувалася кількість учнів шкіл і було взято курс на поглиблену спортивну підготовку підростаючого покоління. З приводу цього у постанові Ради Міністрів УРСР від 22 червня 1949 р. констатувалося, що Міністерство освіти УРСР і його органи на місцях, а також більшість виконкомів Рад депутатів не створили потрібної бази для навчальної та позакласної спортивної роботи в школах. На кінець 40-х рр. лише 13 % загальноосвітніх навчальних закладів мали фізкультурні зали та кімнати для занять учнів. Не в усіх школах були обладнані й спортивні майданчики [8, арк. 161].

Перше, що нагально вимагала зробити постановою Ради Міністрів УРСР для покращення ситуації – це повернути до використання за призначенням усі спортивні зали шкіл, а там, де їх не було, – виділити

приміщення для проведення занять з фізичної культури. Але у деяких випадках вирішити питання із приміщеннями для занять фізичною культурою було досить складно – через брак вільних площ у шкільних будівлях. Наприклад, у звіті Ізюмського міського відділу освіти Харківської області за 1951 – 1952 навчальний рік вказувалося, що школи не мають жодного вільного квадратного метру, через що не можуть виділити для занять фізичною культурою не тільки окремих кімнат, а навіть створити спортивний куточок [6, арк. 62]. Складною була ситуація і в столичних навчальних закладах. Так, у школі № 56 м. Києва спортивна кімната не відповідала навіть мінімальним гігієнічним вимогам, маючи розмір 4 на 8 кв. м, а в школі № 14 взагалі не було і такої площі, тому уроки з фізичної культури проводилися в актовому залі, часто разом з уроками співів [9, арк. 280].

Стримувало покращення ситуації із спортивними залами і те, що до 1951 р. нові школи в Україні будувалися за проектами і нормами, затвердженими постановою Раднаркому СРСР і ЦК ВКП(б) ще у 1935 р. Це були приміщення, в яких не передбачалися спортивні зали і кімнати. Намагаючись виправити ситуацію, Рада Міністрів СРСР своїм розпорядженням від 31 березня 1952 р. зобов'язала передбачати в типових проектах фізкультурні зали, допускаючи збільшення кубатури приміщень до 5%. Аналогічна постанова у травні 1952 р. була прийнята і Радою Міністрів УРСР [10, арк. 52]. За цими проектами будівництво шкіл в Україні тривало до середини 60-х р. Крім того, вказані постанови вимагали розпочати прибудову спортивних залів до уже існуючих приміщень навчальних закладів.

Ще одним важливим напрямом створення належної матеріально-спортивної бази було облаштування в усіх навчальних закладах спортивних майданчиків. У цілому тут картина була дещо кращою у порівнянні зі спортивними приміщеннями. Наприклад, на середину 50-х рр. у школах Сумської області було лише 7 спортивних залів і 104 пристосовані кімнати, натомість спортивних майданчиків нараховувалося 674 [13, арк. 55]. У Волинській області 959 початкових, семирічних і середніх шкіл мали у своєму розпорядженні 487 волейбольних і 102 баскетбольні майданчики, 41 футбольне поле, 276 гімнастичних містечок [11, арк. 14].

Характерною рисою цього етапу було те, що спортивні майданчики створювалися як спеціалізовані, відповідно до певного, переважно ігрового, виду спорту. Їх будівництво велося силами учителів і самих учнів. Наприклад, у 1949-1950 навчальному році у м. Харкові працювало 97 початкових, семирічних і середніх шкіл. Завдяки наполегливості їх учителів і учнів було збудовано 66 волейбольних і 18 баскетбольних майданчиків, 2 футбольних поля і 2 для гри в ручний м'яч. У кожній школі були обладнані ями для стрибків у довжину і висоту. Ситуацію з будівництвом спортивних майданчиків ускладнювала та обставина, що низка міських шкіл (наприклад, № 89, № 34 у м. Харкові) не мали власного подвір'я [5, арк. 157].

Нерідко керівники органів освіти та директори шкіл вважали за краще замість будівництва спортивних майданчиків на території школи закладали городи або інші сільськогосподарські угіддя, оскільки, на їх думку, розвитку школярів можна було досягати засобами фізичної праці на свіжому повітрі без застосування фізичних вправ. Тому підтвердженням може служити ситуація із розпочатим у 1953 р. спорудженням приміщення середньої школи № 7 у м. Шостка Сумської області. Проектом передбачалося поруч зі школою розмістити баскетбольну та волейбольну площадки, сектори для метання списа, диска, гранат, штовхання ядра, ями для стрибків, бігові доріжки та ін. Але у зв'язку з тим, що на території шкільного двору знаходився фруктовий сад, де регулярно працювали діти, роботу по будівництву спортивних об'єктів відклали [4, арк. 151].

Поруч із будівництвом спортивних об'єктів гостро стояла проблема забезпечення шкіл спортивним обладнанням та інвентарем. Його відсутність була характерною не лише для сільських шкіл, а й для навчальних закладів великих промислових міст. Так, за даними міського відділу освіти м. Кривого Рогу Дніпропетровської області, станом на 1949 – 1950 навчальний рік „жодна із шкіл не мала обладнаного спортивного залу та необхідного спортивного інвентарю” [2, арк. 47]. У школах Рівненської області у 1954 – 1955 навчальному році нараховувалося лише 95 фабричних перекладин та 74 бруси [12, арк. 4]. Київські школи мали у своєму розпорядженні лише 2324 пар лиж більш ніж на 130 тис. учнів [11, арк. 103]. Не дивно, що лижна підготовка у більшості навчальних закладів столиці протягом 50-х рр. через відсутність спортивного інвентарю замінювалася на гімнастику. Не кращою була ситуація й з іншим спортивним інвентарем. У окремих школах, як наприклад, у Павлоградській восьмирічній школі № 10 Дніпропетровської області через відсутність спортивного залу та обладнання для спортивної гімнастики у 1962 – 1963 навчальному році цей розділ програми замінювався на легку атлетику або спортивні ігри [6, арк. 69].

У цілому по Україні, за даними Міністерства освіти УРСР, у 1954 – 1955 навчальному році забезпеченість шкіл необхідним спортивним інвентарем складала 20 – 25 % від потреби [10, арк. 52].

Ситуацію ускладнювало і те, що значна частина спортивного інвентарю, який поставлявся у школи, був поганої якості. Наприклад, у „Звіті Житомирського обласного відділу народної освіти про стан фізичного виховання дітей у школах у 1960 – 1961 навчальному році” вказувалося, що серед ніпельних м'ячів, які виготовлялися у м. Харкові, „більшість виявлялися непридатними для користування. Це призводило до великих збитків і до зривів на тренуваннях і змаганнях” [15, арк. 59].

Виправити такий стан речей на той час було неможливо через хронічний брак бюджетних коштів. На придбання фізкультурного обладнання виділялися мізерні суми. Наприклад, на 1951 – 1952 навчальний рік школам м. Ізюма, Харківської області централізованим порядком було виділено лише 2300 крб. [1, арк. 62]. У самих же навчальних закладах теж не було фінансових можливостей для самостійної закупівлі потрібного обладнання.

За цих умов Міністерство освіти УРСР орієнтувало вчителів на самостійне виготовлення спортивного майна. Воно мало відбуватися у шкільних майстернях, відповідна вимога була навіть зафіксована у навчальній програмі з фізичного виховання 1959 р.: „Учнів 7 – 11 класів треба залучати до виготовлення в шкільних майстернях найпростішого спортивного інвентарю: гранати, гімнастичні палки, планки і стояки для стрибків, скакалки, стартові колодки, списи та ін.” [7, с. 7].

Прикладом того, як реалізовувалися ці вимоги програми може служити практика діяльності шкіл Полтавської області. Так, у середніх школах № 1, № 3, № 5, № 7, № 8 м. Кременчука були зроблені гімнастичні лавки, палки, тенісні столи. У Лубенському районі при кожній семирічній і середній школі створювалися ремонтні бригади з учнів 5 – 10 класів, які виготовляли спортивне обладнання і ремонтували спортивні споруди [14, арк. 21].

Таким чином, основними напрямками покращення матеріально-спортивної бази шкіл на цьому етапі вважалося капітальне будівництво та реконструкція діючих шкільних приміщень, а також закупівля обладнання, інвентарю за рахунок централізованих державних асигнувань. Але на виконання цих робіт негативно впливав залишковий принцип фінансування освіти, що унеможливило широкомасштабне і повноцінне забезпечення шкіл необхідними площами для поліпшення фізичного виховання підростаючого покоління. У „Звіті про роботу шкіл Української РСР за 1954 – 1955 навчальний рік” відзначалося, що розпорядження Ради Міністрів СРСР та Ради Міністрів УРСР від 1952 р. в частині прибудови спортивних залів до існуючих шкіл, збудованих за типовими проектами, не виконуються через відсутність асигнувань [10, арк. 52]. Наприклад, у м. Києві у 1954 – 1955 навчальному році працювало 148 шкіл, із яких лише 27 мали типові спортивні зали та ще 30 – пристосовані. Але протягом цього навчального року коштів вистачило лише на те, щоб збудувати і здати в експлуатацію лише 2 спортивні зали [11, арк. 103].

Отже, шкільний фонд республіки продовжував недоотримувати необхідні площі для занять фізичною культурою. Особливо це стало помітно на фоні збільшення числа учнів після переходу на обов’язкову 8-річну освіту та уведення 11-річної середньої освіти (1958 р.). Зростання чисельності учнів набагато випереджало процес розбудови матеріально-спортивної бази шкіл. У навчальних закладах, які мали велику кількість учнів, навіть наявність одного спортивного залу не гарантувала ефективного проведення уроків з фізичної культури. Типовою для таких шкіл у 50-х рр. була ситуація, коли у спортивному залі одночасно проводилися заняття для декількох класів. Наприклад, за даними Київського міського відділу освіти саме так складався розклад у школах № 5, № 25, № 89. Це призводило до того, що „один клас (так званий „щасливий”) займався у залі, а інші у вузькому коридорі, де окрім підлоги і стін, нічого немає. Тому учні на уроки приходять без спортивної форми і без бажання йти на ці заняття” [9, арк. 273].

У цілому на кінець 50-х рр. спостерігається певне поліпшення ситуації зі спортивними приміщеннями шкіл. За даними Міністерства освіти УРСР, у 1959 – 1960 навчальному році уже половина загальноосвітніх навчальних закладів республіки мала або спортивні зали, або хоча б кімнати для проведення занять з фізичної культури.

Прикладом найбільш благополучної ситуації з матеріальною базою фізичного виховання на початок 60-х рр. може служити середня школа № 20 м. Суми. Заняття з гімнастики тут проводилися у пристосованій кімнаті, де були розміщені бруси, перекладина, дві секції гімнастичної стінки, колода, дві гімнастичні лави, один гімнастичний козел, місток, три гімнастичні мати. З легкої атлетики заняття проходили на шкільному подвір’ї, де були два волейбольні майданчики, один баскетбольний та бігові доріжки на 60, 100, 200, 400, 500, 800 м, яма для стрибків у довжину і висоту, сектори для метання списа, гранати, диска, штовхання ядра. Обладнання для площадок та інвентар виготовляли самі учні під керівництвом учителів фізкультури та праці [3, арк. 8 – 9].

Таким чином, матеріально-спортивна база шкіл, до якої належали спортивні споруди, обладнання та інвентар, за допомогою яких здійснювався процес засвоєння рухової діяльності, у досліджуваній період не забезпечувала умов для виконання завдань, поставлених перед фізичним вихованням, а тому потребувала суттєвого покращення. Основними заходами щодо поліпшення матеріально-спортивної бази на цьому етапі були:

- відновлення використання усіх фізкультурних залів шкіл виключно за призначенням;
- виділення та обладнання в кожній школі, де спортивні зали були відсутні, кімнат для проведення занять з фізичної культури;
- добудова у школах, що споруджувалися за застарілими проектами, спортивних залів;
- створення в усіх навчальних закладах спеціалізованих, переважно під окремі види спорту, спортивних майданчиків;
- централізована закупівля спортивного обладнання та інвентарю.

Таким чином, провідним напрямком розвитку матеріально-спортивної бази на цьому етапі виступало нарощування основних фондів. Частково до розбудови матеріально-спортивної бази залучалися учителі, учні та громадськість. Але залишковий принцип фінансування освіти; будівництво шкіл за старими проектами, які не передбачали наявності спортивних приміщень і майданчиків; відсутність можливості у шкіл віднайти кімнати і відкриті площадки для занять фізичною культурою через брак власних площ; постійно зростаюча кількість учнів шкіл після запровадження 7-річної, потім 8-річної обов’язкової освіти та 11-річного терміну навчання у середній школі не давали можливості суттєво покращити матеріально-спортивну базу шкіл.

ЛІТЕРАТУРА

1. Держархів Дніпропетровської області, ф. 3101, оп. 3, спр. 38, 83 арк.
2. Держархів Дніпропетровської області, ф. 4863, оп. 1, спр. 12, 79 арк.
3. Держархів Сумської області, ф. 4114, оп. 1, спр. 479, 73 арк.
4. Держархів Сумської області, ф. 5246, оп. 1, спр. 321, 160 арк.
5. Держархів Харківської області, ф. 917, оп. 2, спр. 177, 233 арк.
6. Держархів Харківської області, ф. 5041, оп. 1, спр. 78, 74 арк.
7. Програми середньої школи на 1959-1960 н. р., фізична культура (5-11 класи). – К. : Радянська школа, 1959. – 102 с.
8. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 558, 350 арк.
9. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 1181, 363 арк.
10. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 1721, 92 арк.
11. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 1749, 198 арк.
12. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 1750, 224 арк.
13. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 1957, 175 арк.
14. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 2612, 159 арк.
15. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 3220, 291 арк.

УДК 378.4 : 001.89(73)

Сбруєв М.Г.

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.МакаренкаТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ НАУКОВОЮ РОБОТОЮ В ДЕРЖАВНИХ
УНІВЕРСИТЕТАХ США

У статті схарактеризовано сукупність теорій та концепцій, покладених в основу управління науковою роботою в державних університетах США; виявлено напрями співпраці університетів і бізнесу; розглянуто сучасні концептуальні підходи до проблеми підвищення ефективності управління університетською наукою; сформульовано матрицю компетентностей адміністраторів наукових досліджень.

Ключові слова: управління науковою роботою, адміністрування наукових досліджень, адміністратор наукових досліджень, інтелектуальна власність, трансфер технологій.

Сбруєв Н.Г. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ НАУЧНОЙ РАБОТОЙ В
ГОСУДАРСТВЕННЫХ УНИВЕРСИТЕТАХ США

В статье охарактеризована совокупность теорий и концепций, лежащих в основе управления научной работой в государственных университетах США; определены направления сотрудничества университетов и бизнеса; рассмотрены современные концептуальные подходы к проблеме повышения эффективности управления университетской наукой; сформулирована матрица компетенций администраторов научных исследований.

Ключевые слова: управление научной работой, администрирование научных исследований, администратор научных исследований, интеллектуальная собственность, трансфер технологий.

Sbruev N. THEORETICAL BASIS OF RESEARCH ADMINISTRATION IN STATE UNIVERSITIES
IN THE U.S.

In the article the specific management of research administration in the public universities in the U.S.; identified areas of cooperation between universities and business; reviewed current conceptual approaches to the problem of increasing the effectiveness of university science; formulated matrix of competencies research administrators.

Key words: university management, research administration, university science, organizational structure, research administrator, intellectual property, technology transfer, commercialization of intellectual property.

Постановка проблеми. Конкурентоспроможність сучасного університету та його здатність інтегруватися в економіку суспільства, що засновано на знаннях і ризиках, визначається успішністю реалізації стратегій управління науковою роботою ВНЗ. Швидкозмінювана сучасність вимагає від наукової адміністрації університету гнучкості, вміння швидко та адекватно реагувати на непередбачуваність і несподіваність запитів ринку. В той же час, саме оптимізація організаційної структури та належна ресурсна підтримка університетської науки можуть забезпечити своєчасне практичне втілення інноваційних соціальних і науково-технічних розробок.